

شهرنگار

دوماهنامه شهرنگار - شماره ۵۶ و ۵۷
Shahrnegar - No.56 & 57

۱۴۷-۱۵۱

حریم پایتخت از نگاه آمار و اطلاعات

جواد مالکی*
علی صادقی**
سیما بهادری***

شهریار به استثنای دهستان جوقین است. قسمت‌های یک و دو به ترتیب با مضمون مدیریت و برنامه‌ریزی حریم پایتخت، به‌عنوان دو بخش مکمل یکدیگر، کل گستره حریم شهر تهران را پوشش می‌دهند و قسمت سوم نیز با توجه وضعیت حساس حریم در شمال شرقی شهر و شمال بزرگراه بابایی و ضرورت تصمیم‌گیری عاجل برای تعیین نظام هدایت و کنترل تحولات کالبدی آن به‌عنوان پروژه‌ای مستقل و در عین حال تحت تأثیر قسمت‌های یک و دو طراحی شده است. مطالعه و پیشنهاد نظام اجرایی و قانونی مدیریت حریم پایتخت و تعیین حدود و مرزهای نهایی آن (بخش اول طرح) در حقیقت در پی تدوین سند راهبردی و طراحی نظام اجرایی و قانونی مدیریت حریم پایتخت است که براساس مطالعات نظری، تجارب جهانی و تحلیل وضعیت موجود مدیریت حریم صورت خواهد گرفت. طرح راهبردی حریم پایتخت (بخش دوم) در پی تعریف اهداف و راهبردهای کلان استفاده از اراضی موجود در

۱. معرفی برنامه راهبردی مدیریت و برنامه‌ریزی حریم پایتخت و شمال بزرگراه بابایی

تهیه یک طرح جامع برای حریم پایتخت که در نوع خود ایده جدیدی است، در اسفند ماه سال ۱۳۸۸ از سوی نهاد برنامه‌ریزی و توسعه شهری تهران به شرکت مهندسی طرح کاوش واگذار شد. این طرح شامل سه بخش زیر است:

۱. مطالعه و پیشنهاد نظام اجرایی و قانونی مدیریت حریم پایتخت و تعیین محدوده و مرزهای نهایی آن،
۲. تهیه طرح راهبردی حریم پایتخت و
۳. ساماندهی حریم شمال بابایی.

محدوده مطالعات طرح حاضر براساس مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران در سال ۱۳۸۶، عرصه‌ای به وسعت تقریبی شش هزار کیلومتر مربع شامل شهرستان‌های کنونی تهران، ری، شمیرانات، اسلامشهر، رباط کریم و بخش‌های قدس و مرکزی از شهرستان

* کارشناس ارشد مدیریت اجرایی، دانشکده صنایع، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران. mj_maleki@gmail.com
** کارشناس ارشد آمار اقتصادی و اجتماعی، دانشکده علوم ریاضی و کامپوتر، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
*** کارشناس آمار، دانشکده علوم ریاضی و کامپوتر، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

حریم پایتخت است. اراضی و چشم‌اندازهای طبیعی حریم که بیشتر از نواحی دیگر تحت فشار تقاضای زیاد برای ساخت‌وساز هستند، همیشه در معرض تهدید و تخریب و تغییر کاربری از روستایی به شهری بوده‌اند. این بخش از طرح حریم پایتخت تلاش می‌کند تا نحوه استفاده از این اراضی را تعریف کرده و براساس طراحی نظام مدیریت و اجرا (بخش اول)، تحقق آنها را تضمین کند. همان‌گونه که اشاره شد، قسمت سوم نیز با توجه وضعیت حساس حریم در شمال شرقی شهر و شمال بزرگراه بابایی و ضرورت تصمیم‌گیری عاجل برای تعیین نظام هدایت و کنترل تحولات کالبدی آن به‌عنوان پروژه‌ای مستقل در نظر گرفته شده است. این بخش از شهر و حریم پایتخت در طرح مجموعه شهری تهران ۱۳۸۱ بخشی از مناطق حفاظتی در نظر گرفته است. به استناد پیشنهادهای مصوب این طرح، می‌توان رویکرد آن را در محدوده چنین بیان نمود:

۱. حفاظت از محدوده از طریق حفظ و توسعه اراضی جنگلی و فضای سبز به منظور گسترش کمربند سبز تهران و
 ۲. تخصیص اراضی به کاربری‌های مقیاس منطقه‌ای، ملی و فراملی در چارچوب طرح‌های جامع و تفصیلی.
- به استناد نقشه پهنه‌بندی حریم شهر تهران، تمامی محدوده شمال بزرگراه بابایی در پهنه حفاظت و زیرپهنه‌های کوهساران شمالی تهران، کمربند سبز

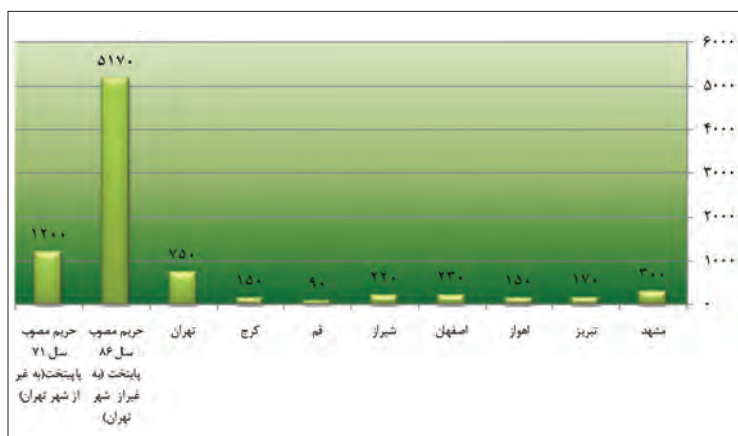
تهران و زیرپهنه تفرج و گردشگری ویژه قرار گرفته است.

طرح مجموعه شهری تهران (۱۳۸۱) و طرح جامع تهران (۱۳۸۶) از جمله اسناد فرادست طرح راهبردی حریم پایتخت هستند. برنامه‌های اول تا پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، گزارش تلفیقی طرح کالبدی ملی ایران (۱۳۷۵)، طرح آمایش استان تهران (۱۳۸۸) و ... طرح‌های فرادست دیگری هستند که بر آینده پایتخت تأثیرگذارند.

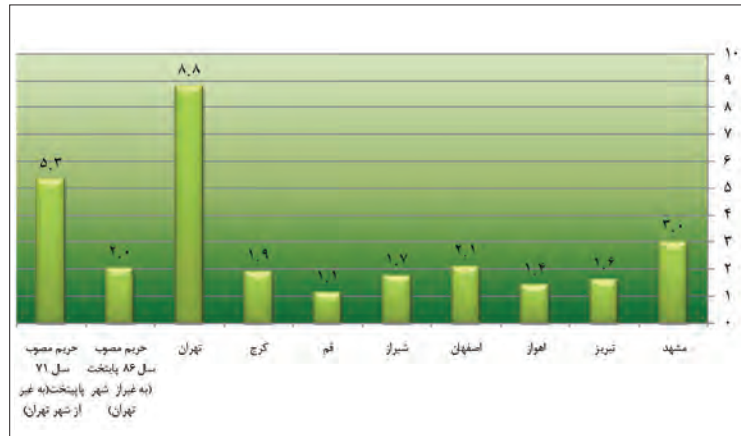
۲. سیمای عمومی محدوده حریم پایتخت

بررسی تحولات جمعیت مجموعه شهری تهران نشان می‌دهد که جمعیت این منطقه از حدود ۳/۱۳ میلیون نفر در سال ۱۳۴۵ به حدود ۱۳/۱۴ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ رسیده است. در این میان سهم شهر تهران از جمعیت کلی منطقه از حدود ۸۶/۷ درصد در سال ۱۳۴۵ به حدود ۵۸ درصد در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است. به عبارت دیگر در طول چهل سال گذشته یعنی در سال‌های ۱۳۴۵-۱۳۸۵ جمعیت تهران تنها نزدیک هفت برابر و جمعیت نواحی پیرامونی آن ۱۳ برابر شده است. به این ترتیب، بخش عمده اضافه جمعیت منطقه کلانشهری تهران در خارج از شهر تهران در مناطق پیرامونی آن و در روستاهای واقع در آن ساکن شده‌اند. روستاهایی که هم‌اکنون به شهرهای بزرگی تبدیل شده‌اند، مانند کرج، اسلامشهر، باقرآباد، قرچک و ...

نمودار شماره ۱: مساحت کلانشهرها در مقایسه با حریم مصوب شهر تهران - کیلو متر مربع

نمودار شماره ۲: برآورد جمعیت کلانشهرها در مقایسه با جمعیت حریم مصوب شهر تهران - میلیون نفر

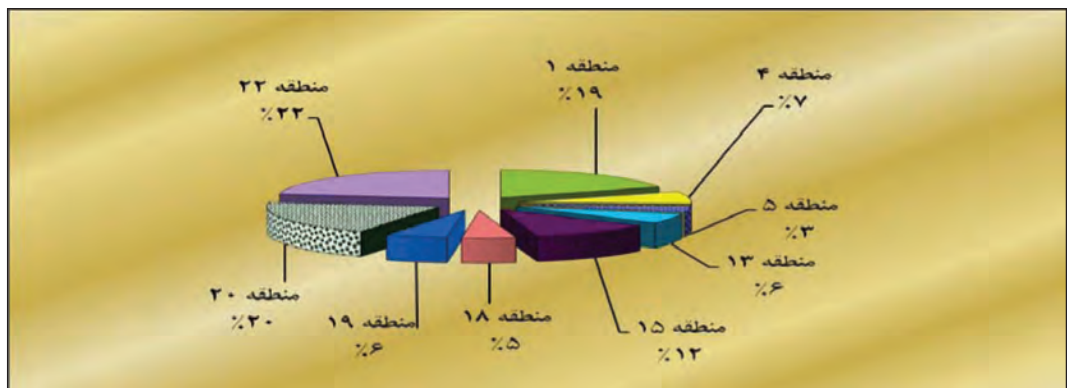
کل استان تهران معادل ۱۱ میلیون و ۲۱۹ هزار و ۷۷۶ نفر (مطابق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵) را تشکیل می‌دهد. نمودار شماره ۱ و ۲ مساحت و جمعیت کلانشهرها را با مساحت و جمعیت حریم پایتخت مقایسه کرده است.

مطابق سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۵، محدوده حریم پایتخت (بدون احتساب شهر تهران) با جمعیتی معادل دو میلیون و ۲۶۱ هزار و ۶۰۰ نفر در برگیرنده هفت شهرستان و ۲۲ شهر شامل شهرهای اسلامشهر، چهاردانگه، باقرشهر، کهریزک، قدس، شهریار، اندیشه، باغستان، صباشهر، نسیم شهر، صالح‌آباد، گلستان، نصیرآباد، رباط کریم، حسن‌آباد، فردوسیبه، شاهدشهر، پردیس، آفتاب، بومهن، لواسان و فشم و ۴۱۵ روستاست که از آن تعداد ۸۴ آبادی خالی از سکنه و جمعیت ۹۴ آبادی کمتر از ۱۰۰ نفر یعنی کمتر از نصاب روستایی بوده است. از جمعیت کل مستقر در حریم شهر تهران ۵۸۶ هزار و ۱۱۰ نفر یعنی ۲۵/۹ درصد آن ساکن نقاط روستایی و یک میلیون و ۶۷۵ هزار و ۵۰۰ نفر معادل ۷۴/۱ درصد ساکن شهرهای محدوده هستند. جمعیت مستقر در محدوده حریم شهر تهران، ۲۰/۱۶ درصد از جمعیت

۳. حریم موجود شهر تهران

مساحت محدوده حریم تهران براساس طرح مصوب ۱۳۷۱، ۱۲۰۰ کیلومتر محاسبه شده است که با تدقیق آن به ۱۳۰۰ کیلومتر افزایش یافته است. نمودار شماره ۳ سهم هر یک از مناطق شهرداری را از محدوده حریم موجود تهران نشان می‌دهد. از نه منطقه دارای حریم، بالاترین سهم از حریم به ترتیب مربوط به منطقه ۲۰، ۲۲ و ۱۹ و کمترین سهم به ترتیب مربوط به منطقه ۵، ۱۸ و ۱۹ است. جدول شماره ۱ همجواری‌های مناطق دارای حریم و سهم هر یک از آنها را براساس مساحت تحت کنترل هر منطقه شهرداری نشان می‌دهد.

نمودار شماره ۳: مقایسه سهم مناطق شهرداری دارای حریم براساس حریم ۱۲۰۰ کیلومتر مربع مصوب سال ۷۱

شهرنگار

دوماهنامه شهرنگار
Shahrnegar

شماره ۵۷ و ۵۶

GIS و تکنیک‌های برنامه‌ریزی و طراحی شهری

۱۴۹

مساحت تقریبی محدوده حریم (کیلومتر مربع)	غرب	شرق	جنوب	شمال	همجواری‌ها مناطق دارای حریم
۲۶۵	دره درکه	جاده اوشان و فشم و جاده لشگرک	محدوده قانونی شهر تهران	دامنه رشته کوه البرز- حوزه آبریز شهر تهران	منطقه ۱
۱۰۲	جاده لشگرک	رودخانه جاجرود	بزرگراه تهران _دماوند	دریاچه لتیان و بلوار امام خمینی	منطقه ۴
۵۰	دره سولقان	دره فرحزاد	محدوده قانونی شهر تهران	دامنه رشته کوه البرز	منطقه ۵
۸۰	محدوده شهر تهران	رودخانه جاجرود	قره چشمه	جاده تهران دماوند- پارک جنگلی سرخه حصار	منطقه ۱۳
۱۶۵	محدوده شهر تهران	مسگرآباد	جاده خراسان	قره چشمه	منطقه ۱۵
۷۲	کمبرندی اندیشه	محدوده حریم شهر باغستان و کمربندی آزادگان	خطوط برق فشار قوی	بزرگراه مفتوح	منطقه ۱۸
۸۳	بزرگراه آیت الله سعیدی	اتوبان تهران- قم	اراضی حسن آباد و محدوده بخش آفتاب	محدوده شهر تهران	منطقه ۱۹
۲۴۴	اتوبان قم	اتوبان امام رضا (ع)	محدوده شهر تهران	محدوده شهر تهران	منطقه ۲۰
۳۲۰	حریم شهر گرمدره و کرج	دره سولقان	محدوده قانونی شهر تهران	دامنه رشته کوه البرز	منطقه ۲۲

شهرنگار

دوماهنامه شهرنگار
Shahrnegar
شماره ۵۷ و ۵۶
GIS و تکنیک‌های برنامه‌ریزی و طراحی شهری

۱۵۰

۴. پروژه‌های پژوهشی و عمرانی در حال انجام در باره حریم شهر تهران

۴.۱. پروژه‌های کلان مطالعاتی که از سوی شهرداری تهران در حال انجام هستند:

- طرح جامع ساماندهی حریم پایتخت،
- تعیین و تدقیق و علامت‌گذاری مرز حریم پایتخت،
- طرح جامع سیستم کنترل هوشمند حریم پایتخت و
- پروژه تدقیق مرز حریم شهر تهران.

۴.۲. سایر پروژه‌های مطالعاتی که به‌وسیله اداره کل حریم یا مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران در حال انجام است:

- پژوهش و تحقیق در خصوص ضوابط و مقررات حریم پایتخت و شناسایی خلاءها و تناقضات آن،
- تحقیق و پژوهش در حریم کلانشهرهای مختلف دنیا و تحلیل اثرات مثبت و منفی حریم شهرها در مقایسه با شهر تهران،
- پژوهش درباره چگونگی بهره‌برداری از کاربردهای گردشگری و تفریحی در حریم پایتخت با توجه به

- پتانسل‌های طبیعی (عاری از هرگونه ایجاد مراکز تجمع و سکونتگاهی)،
- پژوهش و تحقیق در خصوص ساخت‌وسازهای مجاز (حسب ضرورت) نسبت به سطح اشغال، ارتفاع، سرویس‌دهی، خدمات‌رسانی و ...،
- پژوهش و تحقیق در خصوص سازوکار چگونگی کنترل و نظارت بر عرصه حریم به منظور کاهش اثرات حاشیه‌نشینی در حریم پایتخت،
- پژوهش و تحقیق در خصوص ساخت‌وسازهای صورت گرفته اعم از شهرک و مستثنیات و ارائه راهکارهای پیشنهادی و
- پژوهش و تحقیق در خصوص رفع تعارضات قانونی (قانون تقسیمات کشوری با رویکرد سیاسی و مصوبه طرح جامع با رویکرد فنی و شهرسازی).
- تدقیق و شفاف‌سازی مرز محدوده‌های شهری - روستایی واقع در حریم،
- علامت‌گذاری مرز بیرونی حریم شهر تهران،
- ایجاد بانک اطلاعات سیستمی از حریم شهر تهران به منظور سیستمی کردن کنترل و نظارت بر عرصه حریم،
- امکان‌سنجی توسعه خدمات در حریم پایتخت و تهیه طرح‌های مورد نظر برای ارائه به شورای شهر،
- شناخت وضعیت موجود مناطق دارای حریم، روستاها، طرح هادی آنها و رقومی کردن آن،
- عملیات عمرانی واقع در حریم استحفاظی،
- نظارت فنی بر پیشرفت عملیات عمرانی،
- تدقیق موقعیت پروژه‌ها و عدم مغایرت آنها با طرح پیشنهادی و
- تخصیص بودجه مورد نیاز و ابلاغ آن به شهرداری‌های مناطق دارای حریم با هماهنگی فرمانداری‌ها .

۴.۳. پروژه‌های عمرانی واقع در حریم شهر تهران که به‌وسیله مناطق شهرداری تهران اجرا شده‌اند و یا در حال انجام هستند، عبارتند از:

- تعیین و تدقیق و علامت‌گذاری خط حریم شهر تهران،

شهرنگار

دوماهنامه شهرنگار
Shahrnegar

شماره ۵۶ و ۵۷

GIS و تکنیک‌های برنامه‌ریزی و طراحی شهری